

БОНЯК Валентина Олексіївна,
завідувач кафедри теорії та історії
держави та права, конституційного
права та прав людини
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЯКИМ МАЄ БУТИ КОНСТИТУЦІЙНИЙ СКЛАД ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В НОВИХ ДЕМОГРАФІЧНИХ РЕАЛІЯХ?

Метою тез доповіді є обґрунтування оптимального кількісного складу Українського Парламенту в умовах нових демографічних реалій.

В Основному законі держави і суспільства закріплено, що склад єдиного органу законодавчої влади – Верховної Ради України складає чотириста п'ятдесят народних депутатів, яких народ обирає на п'ять років на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [1].

Саме Парламент є провідним державним органом, який чи не найбільше впливає на розвиток держави, долю та добробут громадян. Підтвердженням цьому є багатоаспектні повноваження єдиного органу законодавчої влади, які знайшли своє закріплення у ст. 85 Конституції України. Саме Парламент наділений повноваженнями із:

1) внесення змін до Основного закону держави і суспільства; ухвалення законів; ратифікації міжнародних договорів; затвердження Державного бюджету та внесення до нього змін; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, соціального, науково-технічного, національно-культурного розвитку й ін. (законодавча функція);

2) створення та формування державних органів (призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України; призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати; призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та ін.) (установча функція);

3) здійснення контролю за діяльністю Уряду держави – Кабінету Міністрів України; парламентського контролю у межах чинної Конституції України та законодавства й ін. (контрольна функція) та ін. [1].

З моменту ухвалення Основного закону Української держави і суспільства виборча система до парламенту змінювалася декілька разів, але його конституційний склад залишається незмінним. Водночас зовнішньополітичні та внутрішні виклики, пов'язані із повномасштабною агресією російської

федерації, яка супроводжується фізичним знищенням як військових, так і цивільного населення України, вимушеним переміщенням українських громадян на території дружніх нам держав, викликали суттєві зміни у демографічній ситуації держави, що з необхідністю в найближчий післявоєнний час вимагає оптимізації складу Верховної Ради України у напрямі зменшення кількості її депутатів. Такі зміни сприятимуть як підвищенню ефективності роботи Парламенту України, так і зменшенню видатків з державного бюджету на утримання народних обранців.

Питання зменшення кількості народних депутатів України не є новим для нашої держави: у 2000 році воно було предметом розгляду на Всеукраїнському референдумі, на якому зменшення кількісного складу Верховної Ради України підтримало близько 90 % виборців; розглядалось у парламенті впродовж 2019-2021 рр. (проект Закону про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи № 1017) [2].

Досліджуване питання набуває нового звучання в сучасних умовах та з огляду на існуючі демографічні реалії потребує свого вирішення. Отож за даними Інституту демографії та проблем якості життя НАНУ, орієнтовна чисельність населення України у 2025 році становить приблизно 30 мільйонів або знаходиться в межах 29-30,5 мільйонів. Вважаємо, що саме під цю чисельність необхідно планувати і зміни в кількісному складі органів державної влади, насамперед у Верховній Раді України, а також перетворення в економічній, соціальній сферах та ін. З огляду на це пропонується використати досвід деяких європейських держав, де застосовується правило: визначена кількість виборців може обрати одного депутата (на певну кількість виборців – 1 мандат) [3].

Зокрема, така конституційна норма діяла у Польщі до 1960 р. Відповідно до Основного закону вказаної держави, кількість членів нижньої палати (Сейму Республіки Польща) розраховувалася за принципом: 1 депутат на 60 тисяч виборців, а згодом у новій конституції Польщі було закріплено сталу кількість депутатів нижньої палати – 460 обранців.

У іншій європейській державі – Чорногорії один парламентарій обирається на 6 тисяч виборців. У Швеції також конституційно закріплено, що залежно від кількості виборців, які проживають у окрузі, ними обирається від 2 до 34 парламентарів.

У Литві для проведення перших вільних та демократичних виборів у 1990 році було утворено 141 мажоритарний округ. Кількість таких округів виникла внаслідок поділу чисельної кількості громадян цієї держави на кількість населення найменшого округу. Згодом Литва відновила свою незалежність та в Конституції 1992 року закріпила сталу кількість депутатів Сейму – 141 особу.

Аналогічні приписи містяться і в Конституції Італії. Зокрема, кількісний

склад Палати депутатів (нижньої палати італійського парламенту), яка складається з 630 членів, також формується пропорційно кількості населення в кожному виборчому окрузі на основі цілих та найвищих залишків [3].

Для обрахування оптимальної кількості депутатів парламенту естонські вчені Рейн Таагепера та Метью С. Шугарт пропонують використовувати так зване правило кореня куба (Cube root rule). На основі аналізу кількісного складу ряду таких державних органів ряду країн світу вони встановили, що розмір найбільшого національного законодавчого органу на сьогодні має тенденцію до кубічного кореня населення, тобто числа, яке при подвійному множенні на себе дає популяцію населення, яке наділене правом голосу. Математично таке правило виражається так: $y = \sqrt[3]{x}$, де y – це чисельна кількість депутатів, а x – кількість виборців у державі. Вчені вважають, що практично ідеально під запропоновану формулу підходить кількісний склад парламентів таких європейських держав, як Данії (179 депутатів), Ірландії (166 обранців), Норвегії (169 депутатів) та Швейцарії (200 членів) [3].

Відповідно до вказаної формули, станом на 2019 р., кількість народних депутатів у Верховній Раді України мала б становити 358 осіб.

Щодо складу Європарламенту, то сьогодні він нараховує 720 депутатів, які обираються від держав-членів Європейського Союзу (у 2019 р., до виходу Великої Британії, було 750 депутатів). Такий підхід до визначення кількісного складу Європарламенту також враховує правило: Європейський Союз розширюється, однак кількість депутатів парламенту не повинна значно зростати. У якості основного принципу формування цього законодавчого органу також покладено принцип пропорційності: якщо держава менша за кількістю населення, то до Європарламенту обирається й менше депутатів. Вказаний розподіл одночасно враховує/відображає й демографічні зміни в державах-членах ЄС.

Отже, в наявних реаліях (зменшення кількості населення України, викликів для бюджетної політики нашої держави, необхідності підвищення ефективності діяльності органів державної влади та використання ними бюджетних коштів тощо) питання визначення оптимального кількісного складу Верховної Ради України має вагоме значення. З огляду на вищевказані чинники треба погодитись як із висновками до проєкту Закону про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи), а саме зменшити кількість народних депутатів з 450 до 300 [2]. Вважаємо, що закладений підхід узгоджується з досвідом окремих європейських держав, де чисельна кількість народних обранців обраховується пропорційно кількості населенню держави. З огляду на демографічну ситуацію, яка наявна в Україні, це 1 депутат від 100 000 населення (тобто, конституційний склад Українського парламенту має становити 300 народних депутатів). Крім цього, скорочення чисельного складу Верховної Ради України має торкнутися й апарату парламенту.

1. Конституція України Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Проект Закону про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи). URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1017&skl=10.
3. Яким чином визначається кількість депутатів парламенту в інших країнах? URL : <https://www.oporaua.org/parliament/iakim-chinom-viznachaietsia-kilkist-deputativ-parlamentu-v-inshikh-krayinakh-19480>.

ГУДЗЬ Тетяна Іванівна,
завідувач кафедри конституційного
і міжнародного права та прав людини
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЦИФРОВИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ ЯК НОВИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблематика суверенітету держави традиційно розглядається в конституційному праві крізь призму територіальної цілісності, політичної незалежності та верховенства влади (ст. 1, 2, 5 Конституції України) [1]. Однак стрімкий розвиток цифрових технологій, транснаціоналізація ІТ-сектору, зростання залежності держав від іноземних цифрових інфраструктур і глобалізація управління даними висувують на передній план новий, ще недостатньо досліджений вимір конституційного суверенітету – його цифрову складову. Для України ця проблема набуває особливої актуальності в умовах російської збройної агресії, коли війна точиться не лише у фізичному просторі, а й у кіберпросторі та інформаційному середовищі, безпосередньо впливаючи на спроможність держави реалізовувати свій суверенітет. Це ставить на порядок денний завдання глибокого дослідження цифрового суверенітету як нового складника конституційного суверенітету України.

У сучасному конституційному дискурсі цифровий суверенітет визначається як здатність держави самостійно встановлювати правила функціонування цифрової інфраструктури, забезпечувати захист персональних даних, гарантувати права особи у цифровому середовищі, а також здійснювати контроль над ключовими інформаційними ресурсами та сервісами [2, с. 61-62]. За своїм змістом він охоплює кілька взаємопов'язаних вимірів – технологічний (володіння інфраструктурою), правовий (нормативне регулювання) та політичний (державна політика у сфері цифровізації). У цьому контексті